

Stank voor dank?

Myra is in het dagcentrum uiterst moeilijk begeleidbaar. Ze manipuleert begeleiders en medecliënten. Van het ene op het andere moment barst ze in woede uit. Haar begeleiders volgen de cursus *Stank voor dank?* Een impressie van deze training.

Door Mieke Janssens | Foto Stockxpert

► In de dagelijkse praktijk is de begeleiding van sommige cliënten zo complex, dat menige begeleider erop stukloopt als er niet tijdig wordt ingegrepen. De kans daarop is vooral aanwezig bij begeleiders van een cliënt met een borderline persoonlijkheidsstoornis (BPS) of dominante kenmerken daarvan. Zo'n cliënt komt regelmatig in de problemen. In de relatie tot de begeleider vertoont hij hetzelfde grillige interactiepatroon als in andere relaties. Het ene moment is er een goed contact en ervaart de begeleider voldoening van zijn werk. Het andere moment lijkt daar niets meer van over te zijn. 'Stank voor dank' is de verzuchting die je vaak hoort bij mensen die werken met BPS-cliënten. Achter de titel van de cursus staat echter een vraagteken. Het is nog maar de vraag of jouw werk voor niets is als je over de juiste kennis, aanpak en vaardigheden beschikt.

Criteria

Het woord 'borderline' betekent grens. Borderliners zijn mensen die steeds de grens opzoeken van wat sociaal en moreel aanvaardbaar is. De teamleden noemen voorbeelden van het grensoverschrijdend gedrag van Myra. Omdat ze aan

onderzoeken weigert mee te werken is de diagnose BPS nooit gesteld. Een geschikte begeleidingsbenadering hoeft niet per se van een diagnose afhankelijk te zijn. Als bij Myra ten minste vijf van de onderstaande criteria van BPS herkenbaar zijn, is de begeleidingsaanpak aan te passen.

1. Stemningswisselingen
2. Een patroon van instabiele en intense intermenselijke relaties, gekenmerkt door wisselingen tussen overmatig idealiseren, kleineren en zwart-witdenken
3. Verlatingsangst
4. Impulsiviteit die zich uit in het verkwisten van geld, in het aangaan van verschillende seksuele contacten, in gok- of drankverslaving, in criminaliteit, in eetstoornissen of in roekeloos rijden (minstens twee van deze vormen van gedrag moeten voorkomen)
5. Identiteitsstoornis: een duidelijk, aanhoudend instabiel zelfbeeld of zelfgevoel
6. Moeilijk alleen kunnen zijn, geen vast ritme hebben, een chronisch gevoel van leegte ervaren
7. Onredelijke, intense woede of moeite om kwaadheid te beheersen
8. Psychotische en dissociatieve verschijnselen
9. Zelfverwonding of pogingen tot zelfdoding

Tijdens de cursus worden de criteria een voor een toegelicht. Het team herkent bij Myra alle criteria, op de laatste twee na.

Splitting

De begeleiders hebben vooral last van het zwart-witdenken van Myra. Het is alles of niets. Iets is mooi of lelijk, goed of fout, er zit

niets tussenin. Deze manier van denken wordt ook wel *splitting* genoemd. Myra splitst ervaringen en personen in extremen. Daarbij komt dat ze met haar verbale of agressieve gedrag aandacht 'zuigt'. Dat verhoogt de druk op haar begeleider. Je moet stevig in je schoenen staan om je niet door haar te laten intimideren. Als ze niet in haar vrolijke of behulpzame doen is, toont Myra zich verongelijkt, is ze achterdochtig en scheldt ze op alles en iedereen. Zelf regelt ze uitzonderingen op regels. Om sancties wordt ze boos óf ze heeft er lak aan. Haar gedrag is niet bepaald bevorderlijk voor de sfeer op de locatie. Andere cliënten vinden het niet eerlijk dat zij zich wel aan de regels moeten houden en Myra er zo vaak onderuit komt.

Oorzaak en gevolg

Steeds meer onderzoeken wijzen uit dat borderline tijdens de hechtingsperiode in de vroege kindjaren ontstaat. Vaak gaat het om een combinatie van factoren die vanuit het biopsychosociale model kunnen worden verklaard, zoals aanleg, lichamelijke kenmerken, erfelijkheid, traumatische of andere ingrijpende veranderingen, en omstandigheden in de omgeving. Elke borderliner heeft verlatingsangst. Of er wel of geen aanwijzingen voor zijn, de persoon gaat ervan uit dat hij in de steek gelaten zal worden en is daar bang voor. Met verwoede pogingen en manipulatief gedrag probeert hij dit te voorkomen. Het paradoxale is dat hij daardoor juist regelmatig in de steek wordt gelaten.

Kans op genezing?

Borderliners zijn het meest gebaat bij een veilige en stabiele woon- en

werkomgeving. Door medicatie, therapie of behandeling kunnen de symptomen verminderen. Volledige genezing komt echter zelden voor. Vooral niet bij mensen met een verstandelijke beperking. Zij missen het overzicht en zelfinzicht dat nodig is om signalen te herkennen en om hun gedrag tijdig te kunnen ombuigen.

Ideale werksituatie

Het is kenmerkend dat veel normaal begaafde borderliners vaak van werk wisselen of dat ze tijdelijk of blijvend werkloos zijn. De meest geschikte banen zijn die waarin veel zelfstandigheid van hen wordt verwacht.

Samenwerking leidt snel tot conflicten. Dat kan al komen door één opmerking of een 'verkeerde' blik van een collega. Mensen met borderline zijn gezelligheidsdieren. Ze moeten echter niet te afhankelijk zijn van sociale verwachtingen en groepsnormen. Tijdens sociale ontmoetingen (bijvoorbeeld in pauzes) is een ontsnappingsmogelijkheid belangrijk. Dit geldt ook voor de cliënten met een verstandelijke beperking. De beste werkplek is die waar de nodige begeleidingsaandacht en gestructureerde zelfstandigheid kan worden afgewisseld met 'vluchtige' sociale contacten. Bepaalde werkzaamheden op zorgboerderijen of in een tuinproject zijn daarvoor geschikt.

Valkuilen

In werkelijkheid zijn er meer cliënten met kenmerken van borderline dan geschikte banen. Net als Myra werken zij in een groep met begeleiders die er alles aan doen om de cliënt zo veel mogelijk structuur en stabiliteit te bieden: een vaste werkplek, duidelijke regels, een

persoonlijke begeleider als aanspreekpunt etc. Dat bieden van structuur is echter de voornaamste valkuil. Als een normaalbegaafde borderliner het op termijn al niet volhoudt om vier of vijf werkdagen in dezelfde omgeving te functioneren, hoe kan dit dan van een mens met een verstandelijke beperking verwacht worden? Normaal begaafden kunnen zelf initiatieven nemen om van werkplek te veranderen, verstandelijk beperkten zijn daarbij afhankelijk van derden. Een andere valkuil: stabiliteit is niet te bieden in een organisatie met wisselingen van personeel en cliënten. Juist doordat er geen stabiliteit is wordt de cliënt 'getriggerd' op zijn verlatingsangst.

Andere aanpak

Het team krijgt de opdracht om de meest ideale werksituatie voor Myra te formuleren. De conclusie is dat niet alleen zij, maar ook allen die met haar werken, voldoende ontsnappingsmomenten nodig hebben om goed te kunnen functioneren. Dat lijkt mogelijk als Myra niet aan één groep en één locatie verbonden is. Binnen de stichting blijken er meer geschikte werkplekken voor Myra te zijn. De orthopedagoog zal vacatures inventariseren en keuzemogelijkheden aan Myra voorleggen. Deze nieuwe aanpak is gebaseerd op haar eigen mechanismes: ze kan splitsen en shoppen. Naderhand zal blijken hoeveel effect dit op alle betrokkenen heeft. Op maandag en donderdag werkt Myra op de chocolaterie, op dinsdag en vrijdag bij de hondenuitlaatdienst en op woensdag is ze vrij. Na verloop van tijd stopt ze tijdelijk bij de chocolaterie om elders te gaan werken en na maanden

Sinds 2000 geeft Mieke Janssens vanuit haar trainingsbureau Concrete Coaching diverse praktijkgerichte trainingen in de gehandicaptenzorg, waaronder de cursus Stank voor dank? (14 december 2009 en 18 maart 2010) Zij is tevens auteur van Humor, een relativerende begeleidingsmethode, en van Onlosmakelijke band, over de begeleiding van symbiotische ouder-kindrelaties in de gehandicaptenzorg, beide uitgegeven bij uitgeverij Nelissen. Meer info op www.concretecoaching.eu

komt ze voor een bepaalde periode weer terug. Natuurlijk verzuimt ze nog regelmatig op het werk en komt ze afspraken niet na. De spanningen en conflicten zijn echter te relativeren en dat heeft een positieve wisselwerking op iedereen. In de ene locatie mag Myra haar beklag doen over de andere. De afspraak is dat de locaties afzonderlijk van elkaar werken en niet elkaars belangen zullen vertegenwoordigen.

Communicatierichtlijnen

Om te voorkomen dat gesprekken met Myra vooral gaan over niet nagekomen afspraken en haar storende gedrag, leren de cursisten eerst de emoties van de cliënt te reguleren voordat over de inhoud gesproken wordt. Zo kan Myra toch echt gehoor vinden. Ze oefenen tevens de nodige vaardigheden om binnen een afgebakende tijd de regie over een gesprek te houden en manipulatie te voorkomen. ◀

Overzicht cursusdata workshops Concrete Coaching - 2009/2010

Stank voor dank?	14 december 2009 of 18 maart 2010
Humor, een relativerende begeleidingsmethode	12 november 2009 of 22 februari 2010
Onlosmakelijke band	10 december 2009 of 18 januari 2010
Overschatten, inschatten en andere werkwoorden	7 december 2009 of 15 april 2010
Vreemde vanzelfsprekendheden (multiculturele begeleiding)	20 november 2009 of 9 maart 2010
Effectief adviseren	27 oktober 2009 of 16 april 2010